

„Az volt a jó az ifjúságban,
hogy nem tudtam, ez az ifjúság.”
(Bella István)

Kakuk Tamás 11

A KÖLTŐ MEGTALÁLT ÉDENE*

Győri László neve nemzedékének, a *Kilenceknek* emblematikus antológiájában, az *Elérhetetlen földben* (1968) vált igazán ismertté, noha munkáinak első gyűjteménye, egy évvel korábban már napvilágot látott a Magvető Kiadó Új Termés sorozatában. Az *Ez a vers eladó* címmel megjelent kötetében fiatalos akarattal jelöli ki helyét és feladatát „Én a földön nagyokat taszítván/ kalimpálok Hamletül a sziklán.” (*Bebocsátó*). A mottónak választott idézet költőjével, *Bella Istvánnal* való barátsága meghatározó volt egyetemi éveiben, Győri másokkal együtt ott bábáskodott az ELTE bölcsészkarának nagy politikai és irodalmi vihart kavart folyóiratának, a *Tiszta szívvel*-nek szerkesztésénél, kiadásánál. Az *Ez a vers eladó* költőjének ígéretes pályakezdését elbizonytalanította a párt napilapjában, a *Népszabadságban*, *Vas István* indulatos kritikája, a *Négy indulás*. A salgótarjáni, kaposvári, tatabányai könyvtároskodással járó elszigeletődés érzése mellett, talán ez is indokolta, hogy a tizenkét évvel későbbi második kötetében, a *Tekintetben*, Győri a hosszú és keserves esztendőik tisztítótűzének tapasztalatait adta közre: „Minden megírt és minden megíratlan/csak újabb szenvedés, verejtekezés,/ örök gond, hogy mi lesz vele majdan, holnap, holnapután vele is mire mész./ Mi lesz ezekkel a befogott sorokkal?” (*Kis elégia*) Az ezt követő *Lapuskúszás* három versciklusában nyomasztó légáramként suhan végig az ötvenes évek falusi gyermekkora: „Piros vadszőlőlevelek/ besúgószégyenvörösek,/ hajtják a falra fülüket”, amelyek végsőkéig fokozzák a kiszolgáltatottság érzetét, „a szemerkélő esőben,/ falhoz tapadva, merően,/ hűlnek óriási csöndben.” Ez a szorongató bizonytalanság még megfoghatóbb az édesapja alakját idéző, az ötvenes évek irracionális világának gyorsfénypépet nyújtó *Királyszárnyban*: „Ismerek egy embert./ A sakkozó kulák./ Leszörta bábúját./ Szárnyakra cserélte./ Galambja fára ül.”

Más műfajú, de elválaszthatatlanul ehhez a költői világhoz tartozó a gyermekkor mindennapjainak, az orosházi emlékképek cserepeiből homogén egészéssé összeillesztett prózai szövegek gyűjteménye: *A kései éden*. A régmúlt történetek már letisztultak, megszabadultak homályos tükreiktől, az idő távlata meghozta a szerzőnek, a tisztánlátás és a bölcs belenyugvás képességét. Kirakós játékként illeszkednek egymáshoz a memóriából előhívott képek, feketék-fehérek, színesek, melyek zárídeje más és más árnyalatokkal mutatja

a kisváros emberi viszonyrendszerét, amit áthat a múlt század ötvenes éveinek félelmetes politikai levegője. A könnyörtelen megbélyegezettséggel járó kiszolgáltatottság. A gyermeki lélek számára irányt adó családi erőter centrumában a paraszti léthez köthető feladatok állnak, melyek időtartama 12 nem a városi ember gyári műszakjának, hivatali idejének órájához igazodik. Hanem az évszakok időjárásának függvényében, a napkelte és napnyugta közötti folyamatos munkavégzéshez, mert a föld megköveteli a magáét, az ember erejét és idejét. „A falusi ki gyerekkorától dolgozott. Legeltetett, udvart söpört, avart gereblyézett, gyümölcsöt szedett, állatokat etetett. Noha az efféléket nem is számították igazából a komolyak közé. A munka kint a földön kezdődött.” *A kései éden* megírt élethelyzeteiből következik a mű időrendisége, de a képzelet szabadsága ott bujkál a történetekben, erős érzelmi többlettel teremti meg az önmagukban is megálló írásművek kohézióját. Az otthonos derű és ironia nem gyengíti, hanem erősebbé teszi a szöveget, és hozzájárul ahhoz, hogy az orosházi kisgyermek sorsában a magunk életének tünékeny gyerekevei is felidéződjenek. A könyv erénye, hogy nem festi szebbre a múltat, hanem a való életből fakadó ambivalens formában látja-láttatja a szülő-gyermek kapcsolatát, a házastársi köteléküket erősítő és gyengítő szálakat. Az évek múlása és tapasztalata, a paraszti léttől való szabadulás hozadékaként megélt másik életforma készítette a szerzőt, hogy szembenézzen azzal, aki volt egykoron, és azokkal, akik voltak egykoron.

Költői létezésének mérlegét válogatott versgyűjteménye adja, *A szó árnyéka*, melynek vezérverse az *Éveim enyve*, a vers részlete pontos rajza annak az alkotói attitűdnek, ami Győri László sajátja:

*Nem kell dicsőség, ne jussak előrébb,
adjam a javát magamnak.
Dolgozom, élek, műben elomlik a vétek,
amely napról napra szaggat.*

*Ahogy a részem, úgy élek egészen,
tetőtől talpig nyugodtan.
Ír, aki írhat, nem sért a papírlap,
de a szó árnyéka bosszant.*

*Annyi, amennyi, minek megrezzenni,
hogyha újabb év ül mellém?
Az idő balján, ha így folytathatnám,
életem is megérhetném.*

A gyermekkor fénytörései az idő múlásával sem halványulnak, erősödnek inkább, de valahogy lágyabbak lesznek, mint a nyárvégi alkonyatok. Ezt a megállapítást igaznak érezzük Győri László esetében is, akinek eddigi életművében lépten-nyomon felbukkannak az orosházi évek hangulati, tárgyi emlékei, melyekhez mágnesként tapadnak a megszületett művek. Ez a jelenség nem csak konkrét versekben, prózai szövegekben érhető tetten, hanem Győri egész alkotói attitűdjében. Az általa használt költői nyelvben, amely nem tud, pontosabban szólva, nem is akar elszakadni a vidéki lét attribútumaitól és metaforáitól. Mindattól az erős életanyagtól, amit a költő visz, cipel, vonszol magával a múlt évtizedek alatt. Bizonyára voltak olyan élet- és alkotói periódusai, amikor szívesen vagy szorongással, de ott felejtette volna úticsomagját valahol, mint egy megfáradt utazó legnehezebb bőröndjét az éjszakai vasúti pályaudvaron. Mégsem tette, mert e pakk nélkül nem biztos, hogy az a költő lett volna, aki ennek a világnak nyelvezetét úgy tudja megőrizni, hogy nem skatulyázható be népies költőnek, ha egyáltalán elfogadjuk, hogy létezik ilyen meghatározás az irodalmi mezőben.

Győri mély gondolatisággal kristályosította ki ezt a költői nyelvet, amelybe beleszövődtek művészi, értelmiségi létezésének hangsúlyai, így lett ez a nyelvezet elidegeníthetetlenül az övé. Szelíd pontosságában, keménységében és iróniájában úgy találja meg önzonosságát, hogy olvasója is magára ismerhet: „mit látok, ha nézek, mit ha fölpillantok, / csak tejjé istenül Héra tőgyű barmot, / ...a kapun kidőlnék, s ballagnak lassan ki a legelőre, / az idő keskenyül, alig férnek már ki rajta, újat kellene szabni, de nincs, aki leszabja. / korhadó tetején merengek lovagló ülésben, / kifelé? befelé? és most van-e vagy régen? / kizuhan a kapu, lassan kidönti alólam / az, aki csukta, az, aki voltam, hogyha voltam.” (*A kapu*) Ez a költészet a valóság megfogható képeiből teljesedik ki a *Fordított pohár* című kötetében is, miközben filozofikus világlátásával megteremti a versek saját univerzumát. Ennek fontos eleme a már érzékeltetett szikár paraszti létben eltöltött gyermek- és ifjúkor felidézése. Kötete naplóként is olvasható, tetten érhetőek benne a hétköznapi tennivalók gondosan regisztrált lenyomatai úgy, hogy a versek filozofikus látásmódjukkal elemelkednek tárgyuktól: „Azt a régi vasalást, / Mikor anyám keze járt / A vásznon, a lepedőn, / Túl téren, az időn. / Ha vasalok, ő vasal, / Csakhogy meghalt, itt a baj, / Az a gond, a sír alatt / Szítja már a parazsat.” (*Vasalás*) A szavak egymásra rétegződése rejti el az érzékeny megközelítéseket, melyek tárgyiasultságukban az egyetlen, örök vers megírása felé mutatnak. Győri László is azon költők közé tartozik, aki nem tekinti érinthetetlen monumenteknek műveit, nem bízza csak az időre, esetenként maga is újraalakítja a verseket, hogy így adjon teljesebb értelmezési formát.

Erről így beszél egy interjúban: „Egy írószövetségi esten Tarján Tamás megjegyezte – Ha jellemezni akarnám Győri Lászlót, az mondanám: *az átíró költő*. – Figyelemmel kísért, észrevette, hogy nem kevés versem új meg új változatban ismét megjelenik. Teljesen természetesnek tartom, hogy előveszem a régieket, és ha tudok, javítok rajtuk. Nem tartják költőhöz méltónak, mert a költőséghez az is hozzátartozik, hogy a költő afféle fenomén, akiből árad a vers, nem gyötrődik, nem kínlódik vele, egyetlen pillanat alatt elkészül, csak le kell írnia. Költők után nagyon ritkán marad fogalmazvány, gondosan széttépik, eltüntetik.”

Győri László költészete az évtizedek sodrában még inkább letisztult, csiszolódott, de a versek megőrizték nélkülözhetetlen érdekességüket, hogy a ráismerés fájdmával és örömeivel egyszerre sebezzenek és gyógyítsanak. Verszárványokban őrizi a falusi gyermekeknek kötelező munka, az aratás forróságában délibábként jelen lévő, de nagyon is valós élet családi terhét: „*Estig, estig, estig, örökre napestig. / Rekkenő, hév napon. / És a szöttes egyszerre kifeslik, / a hús hold fénybe von. / 'Ezt kerestem, az utolsó szálát!' - / hallom apám szavát. / Mit arattunk? Hulló gabonánkat, / hogy éljünk legalább.*” (Az utolsó szál) A versszövegekben a klasszikusokat előhívó stílusok érvényesülnek, ahogy maga is beszél erről: „a nyugatosok vagy az Újhold-nemzedék hangvételéhez igazodom, illetve Illyés költői nyelvét érzem még mindig, ifjúkorom óta példának.” Lírai világa az élet kis jeleneteiből építkezik, ezekből születnek meg azok a kesernyés, metafizikus megközelítések, melyekben a költői szubjektum a „cseppben a tenger” metaforájában lesz egyre teljesebb. A leírt szavak az évtizedek haladtával súlyosabbak lesznek, de megőrzik játékoságukat és hitüket, hogy a versekben nem csak a költő, de olvasójuk is otthonra találjon: „A hó elolvad, a tájat az idő messzire sodorja, / s fölkel a jel, a nagy nap, a forma, a forma, / elhalványul, ami volt, új képet fest az ecset, / de megtette jóslatul, amit csak megtehetett.” (Egy Segantini-képre) Az elégikus hangvétel nem pusztán az idő múlásának következménye, hanem a Győri költői megszólalásaiban mindig is jelenlévő távolságtartó szemérmesség. A maszk mögött azonban ott rejlik az íráshoz nélkülözhetetlen őszinteség keménysége: „Magamhoz mégis van közöm, / lehet, hogy mégis más vagyok: / gyűlölök, szeretek, olvadok, / s jóvá vés majd ötvösöm.” (Azonosság) A lírai művek az anyanyelv, a költői mesterség magabiztos birtoklásával születnek, egységes világképet rajzolnak olvasójuknak. Kiemelt szerepe van ebben a nógrádi zsákfalu csöndjében lejegyzett, a természeti jelenségek megfigyeléséből eredeztethető verseknek: „Isten megteremti, / mert jó, a madarait / köti, nem ereszti, / őrzőjük egyre nekik. / ...Etetgetem őket, / minden mag új haladék, / a látványért főleg, / nem értük, önmagamért.” (Gondviselés)

Győri László költői és prózai munkásságából, az életmű markáns darabjaiból érezhetjük, hogy a szerzőtől nem idegen a szelíd, de olykor maró

írónia, ennek a nézőpontnak a fénytörésben ábrázolja az adott helyzeteket, történeteket. A *káder* című regény hőseit a káderpolitika abszurditása repítette a bányából a zöldségkereskedelmi vállalat személyzeti vezetőjének székébe. A mindenható párt által teremtett groteszk helyzet, mintegy természetes következménye volt annak a történelmi korszaknak, ami- 15 nek érzékeltetésére álljon itt néhány mondat a regény bevezetőjéből. „Annak rendje-módja szerint 1950-ben Magyarországon fölvirradt a nagy idők hajnala. A szovjet-magyar nép demokratikus monarchia két esztendeje egyesítette a két pártot, a szociáldemokratát meg a kommunistát, az ország fölött immár egyetlen párt, a Magyar Dolgozók Pártja virrasztott a magyar nép gondjain tűnődve; úgy forgolódott a szalmazsákos ágyon, hogy kilenc millió ember lélegzet- visszafojtva találgatta, hogy a párt vajon most éppen melyik oldalára fordul.” A Béres József nevet viselő hős szorgalmas körmöléssel papírra vetett napló-dokumentuma az író fantáziájának csak a trambulinja, mert Győri fikciós regényt írt, amely megteremti a mű saját könnyednek ható, néhol nevetséges, máskor fájdalmas külön valóságát. Ezt a két jelzőt tovább árnyalhatjuk, finomíthatjuk, hiszen érintkeznek, összefolynak, sötétebb, világosabb színekkel festik meg az ötvenes évek Magyarországot. Benne Szórványos bányásztelepülés mindennapjait, amelyet átjár, befolyásol a folyamatosan ellenségképet generáló, a minden legyőzni és a „múltat végképp eltörölni” akaró politikai hatalom akarata.

Legutóbbi kötete, az *Éjszakai híd*, hangulatát idézzük meg a címadó vers néhány sorával: „Mentél-e már egy éjszakai hídon, /mikor a híd egészen néptelen,/ és elfog a bágyadt félelem,/ hogy itthon vagy, de nem vagy mégse/ itthon.” Költői világa továbbra is kis életképekből építkezik, mégis erős metafizikai tartalmat hordoz: „A vén diófa mind merészebb./ Hirtelen sűrű, szapora/ barkákat tolt ágaira, hogy megkísértse az Egészet”. A költő a *Májusi fagy*ban plasztikus leírását adja a hideg pusztításának, és felteszi az örök körforgás kérdését: „Lesz-e jövőre hajnala/ olyan, ennél mely derűsebb?” Melyre nincs válasz, csak újabb kérdés: „Hol volt, hol nem volt, elenyészett/ szénné vált a galaktika/ megannyi forró csillaga./ De hát magamról mit meséljek?” Mit láthat még Győri László az éjszaka hídján? „Munkál az otthon, család, vacsora,/és itt az éjfél örök vicsora,/ szélesre húzott szájjal kinevet:/ – Én vagyok az éjfél, és te ki vagy?” A versek gondolati rétegződése így jut el egyre nagyobb mélységekbe, már nem „tükör által homályosan”, hanem „szemtől szembe” látja magát. „Mert elindulok életembe vissza./ Lépésenként odáig érkezem:/ az ösztönösbe, a nem tudatosba, / [...] és itt vagyok a mélyben már ideleenn,/ ahonnan lejjebb útját sose rója,/ ki idáig ért végérvényesen.” Győri László a szonett fejelemzettségébe szorítja *Vissza*(utazását), utolsó két sorban

József Attila szellemisége is felsejlik: „A szabadságban, noha tudtam róla,/ több volt az ösztön, mint az értelem.” Érzésem szerint Győri nemzedékétől, nem csak az irodalomban, elválaszthatatlan a József Attila-i előkép, Győri László az a költő, aki megkülönböztetett módon hisz a vers erejében
16 és a kimondott, leírt szavak tisztaságában.

* Az itt közölt írás a Parnasszus 2019/1-es számában megjelent azonos című esszé kibővített, átdolgozott változata.

Felhasznált irodalom: Tiszta szívvel, Bp., ELTE, 1964.; Győri László: Ez a vers eladó, Bp., Magvető 1968.; Bella István: Az ifjúság múzeuma, Bp., Magvető, 1969.; Elérhetetlen föld, Bp., Írószövetség KISZ- Szervezet, 1969.; Vas István: Tengerek nélkül, Bp., Szépirodalmi, 1978. ; Győri László: Tekintet, Bp. Magvető, 1980.; Győri László: Laposkúszás, Bp., Magvető, 1984.; Kakuk Tamás: Hamlettől Hamletig, Új Forrás, 1984/6.; Győri László: A megtalált Éden, Bp., Noran, 2005. ; A szó árnyéka, Bp., Kalligram, 2009.; Győri László: Fordított pohár, Bp., Napkút, 2016.; Kakuk Tamás: A valóság megfogható képei, Új Forrás, 2017/6. ; „Hiányzik a higgadt hang”. Simon Adri beszélgetése Győri Lászlóval, Parnasszus, 2019/1.; Kakuk Tamás: A költő megtalált Édene, Parnasszus, 2019/1.; Győri László: A káder, Bp., Orpheusz, 2019.; Kakuk Tamás: A munkáskáder regénye, Új Forrás, 2020/1.; Győri László: Az éjszakai híd, Bp., Napkút, 2020.; Kakuk Tamás: Az éjszaka hídján, arttimes.hu, 2020.

Győri László művei: Ez a vers eladó (versek, 1968); Elérhetetlen föld (versantológia résztvevője, 1969) Verselemzések bibliográfiája (1977); Tekintet (versek, 1980); Nomád katona. Magyar írók elbeszélései cigányokról. (válogatás és szerkesztés, 1980); Laposkúszás (versek, 1984); Szépen magyarul, szépen emberül. Nyelvművelési cikkek gyűjteménye. (válogatás, 1986); A legfényesebb csillag. Fiatal győri költők antológiája (válogatás, összeállítás, 1989); Skandalum (versek, 1995); Kutyafoci (gyermekversek, 1996); Bizonyos értelemben (versek, 2002); A kései Éden (elbeszélések, 2005); Piros a vér a pesti utcán. Az 1956-os forradalom versei és gúnyiratai. (gyűjtés, összeállítás, 2006); A rabbiánus kecsketartó (elbeszélések, 2009); A szó árnyéka (versek, 2010); A rabbiánus kecsketartó (elbeszélések; 2011); A tisztaság akarása (versek, 2012); Fordított pohár (versek, 2016); A káder (regény, 2019); Éjszakai híd (versek, 2020)

